

Király László

Arcok és álarcok

- Petrovics Emil önéletrajzi könyvéről -

Önarckép - álarc nélkül címmel jelentette meg a szerző és az Elektra Kiadóház Petrovics Emil visszaemlékezéseinek első kötetét (1930-1966). A cím utal a komponista *Négy önarckép álarcban* című fiatalkori csembalódarabjára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a memoár-irodalom jelentőségét, különösen egy olyan korban, amikor a politikai érdekek oly mértékben manipulálják a tényeket és ezáltal a köztudatot, hogy történész legyen a talpán, aki 50-100 év múlva hiteles képet tud rajzolni a mi évtizedeinkről. Különösen érdekes egy ilyen visszaemlékezés, ha olyan jelentős személyiség tollából lát napvilágot, mint Petrovics Emil, aki zeneszerzői és közéleti tevékenységével kitörölhetetlen nyomot hagyott a 20. század második felének magyar kultúrtörténetében. Milyen jó lenne, ha az Elektra Kiadóház (vagy más kiadók) rá tudnák venni

Petrovics generációját visszaemlékezéseik megírására. Öt-hat-nyolc-tíz, vagy még több ilyen önéletrajzból megkapnánk a kor valódi rajzát, amely valószínűleg hitelesebb lenne a médiában fellelhető híradásoknál, s forrásmunkát jelentene a jövő történészeinek kutatásaihoz.

Mielőtt rátérnék a könyv ismertetésére, el kell árulnom az olvasónak, hogy Petrovics Emil zeneszerzés-tanárom volt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, Szervánszky Endre betegsége idején. Ez életem legszomorúbb és legkiszolgáltatottabb másfél éve volt – különböző egyéb okokból is – s ekkor Petrovics Emil szinte pótapaként vigyázott rám. Szakmai tudásom nagy részét is neki köszönhetem, s pályám elindításában is sokat segített. Mindezekért hálaival tartozom neki. Az alábbiak tehát pozitív elfogultságom fényében olvasandók.

A több mint 500 oldalas könyvet – érthetően - szinte egy ültő helyemben olvastam végig. Számos történetet már ismertem a Tanár Úr elbeszéléseiből, mivel órái nem csak a zenéről szóltak, életpasztalatainak egy részét is átadta nekünk. Érzésem szerint azonban a családi és egyéb történetek nem mindegyike tarthat számot közérdeklődésre, legalább is nem ennyire részletekbe menően. (Más kérdés, hogy a kor kutatói számára ezek is fontos adalékokkal szolgálnak.) Érti ezt a szerző is, mivel egy helyen arra biztatja az olvasót, hogy ha nem érdekli a téma, bátran ugorja át a fejezet azon szakaszát. Apropos fejezetek: a szerző többször ironikusan utal az ilyen típusú önéletrajások - sablonos - fejezetcímeire, így ezeket ő elhagyja: számok helyettesítik a címeket. (Pedig a fejezetcímek megkönnyítenek a visszakeresést /s nem csak a recenzens számára/. Név- és tárgymutatót is örömmel találtam volna egy ilyen terjedelmes könyv végén. Nem ártott volna egy szerkesztővel konzultálni, aki egy kicsit feszesebbre húz/át/ta volna a könyv sokszor csapongó, időben előre szaladó, majd visszatérő cselekményvezetését.)

Ezzel együtt igen sok érdekes dolgot tudunk meg az 50-60-as évek világának történeteiből, művészeti életéről. A szerző hitelesen érzékelteti a kor nem mindig vidám – az 50-es évek esetében kifejezetten nyomasztó - hangulatát. Különösen a mai 20-30 éveseknek tanulságos ez a könyv. (A mi 50-es generációnknak részben ismerősek a történetek: minket is faggattak különböző szigorú elvtársnők a felvételen, igaz már nem a politikai álláspontunkra voltak kíváncsiak).

Rendkívül fontosnak érzem, hogy a szerző sok olyan személyiségről is említést tesz, akit a mai fiatalság már nem ismerhet. Így pl. András Béla zeneszerző-karmesterről, a hírhedt – felakasztott - nyilas államtitkár, Endre László testvéréről, aki – Petrovics szerint - „névét nem csak taktikai okokból, hanem mély meggyőződésétől indítva módosította András Bélára.” Nem tudom mikor történt a névváltoztatás, mindenesetre arról értesültem, hogy a két testvér már a háború előtt sem volt jóban. Egyikük bal-, másikuk jobboldali meggyőződésű volt. Hasonló esetre találunk példát a 20. század magyar történelmében: a Sík

testvérek egyike, Endre kommunista, míg Sándor római katolikus pap-költő lett.

Valószínűleg meghaladná lapunk egész terjedelmét, ha minden olyan személlyel kapcsolatos történetre reagálnék, akiket a könyv említ, s akiket ismertem, illetve akikről én is ismerem a történetet, de esetleg másként.

A most következő sorokat rendkívül szomorú szívvel írom le. Ugyanis Petrovics Emil, számomra döbbenetes módon, úgy jellemzi egyes - nála nem kevésbé jelentős - kollégáit, hogy az - ha jogi értelemben nem is, de etikailag - szinte becsületsértésnek számít. (Sajnos, ettől válik aztán a könyv nem csekély mértékben botrányszagúvá. A nyomdafestéket nem, vagy alig tűrő, részben kipontozott szavakról nem is beszélve.) Érthetetlen, hogy egy ilyen hosszú életű, nagy tapasztalatokkal rendelkező, Bibliát alaposan ismerő ember miért nem tudja azt, hogy ítélni azért nem kell mások felett, mert minket is megítélnek. Nem csak a harag, de a szakmai féltékenység is rossz tanácsadó: pl. átszínezi az emlékezetet. Egy helyen ezt írja pl. Petrovics Emil Durkó Zsoltról: „...tanszékvezetői minőségemben meghívtam a Zeneakadémiára, hogy a fiatal zeneszerzőknek tanítsa meg a kortárszene technikáit...”. Nos, Durkó Zsolt a 70-es évek elejétől tanított a Zeneakadémián. Ekoriban még Farkas Ferenc /P.E. tanára/ volt a tanszékvezető, így ilyen minőségben Petrovics Emil nem hívhatta meg Durkót... Ezek után így folytatja a szerző: „Ő adta fel ezt a tevékenységet, döntésének egyik oka az volt, hogy nem kapott státust - mondta ő. A másik meg valószínűleg az lehetett, hogy a fiatalok teljesen negligálták óráit.” Sajnos, ez utóbbi állítás sem felel meg a valóságnak. Mi, az akkori fiatalok lelkesen jártunk Durkó óráira. Nekünk, első éveseknek csak a harmadik évtől lett volna ez kötelező, de Serei Zsolt kollégámmal megkértük őt, hadd járjunk be máris hozzá. Nem emlékszem, hogy 5-6 növendéknél kevesebb lett volna valaha is az óráin. Ami Petrovics Emil további - Durkó Zsoltról szóló - jellemzését illeti („Aligha érdemes felsorolni az élet válaszait azokra a /.../ rémült kérdéseire, kételyeire, amelyek ezt a finom úri fiút az affektált kétségbeesés verítékező fantáziálásába sodorták.” „... Mindez teljesen érdektelen lenne, ha 1990-ben nem fedezte volna fel, hogy ő tulajdonképpen mellőzött zeneszerző...” stb.), ahhoz csak annyi megjegyzést szeretnék fűzni, hogy Durkó Zsoltban tényleg volt egy alaptalan mellőzöttség-érzés. Csakhogy ez nem valamiféle kipelengéreznivaló rossz tulajdonság, jellemhiba, hanem lelki zavar jele, amely neki magának is - valószínűleg - komoly szenvedést okozott. Ez a lelki probléma orvosolható lett volna pszichológus szakember segítségével, ám ő ezt nem vette igénybe. Drágán - az életével - fizetett érte, mivel ez az érzés - a Zeneműkiadó privatizálásával kapcsolatos reménytelen harcai közben - valószínűleg elhatalmasodott rajta, és ez vezethetett halálos betegsége kialakulásához. Távozásával pótolhatatlan őrzt hagyott maga után ez a már-már komikusan merev mozgású, sovány, szemüveges férfi, aki műveivel maradandót alkotván, beírta nevét a

magyar zene történetébe.

Feltűnő az a kettős mérce, amivel Petrovics Emil méri az embereket. Bár megjegyzi, hogy „nem Kurtág denunciaciója céljából, hanem kordokumentumként” idézi az Üdvözlőnek Sztálinhoz című kompozíciójának első két versszakát. Ugyanakkor a költő-barát Devecseri Gábor hasonlóan szolgalelkű Sztálin-verseiről elegánsan megfedkedzik. (Terjed a fény, Te adtál életet stb.)¹ Pontosan 100 oldallal később aztán megvallja P.E. Kurtággal kapcsolatos valódi érzelmeit: „A szenteskedő képmutatás virtuóza volt és maradt mind máig.”²

Szokolay Sándor sem részesül nagyobb elismerésben: Petrovics leírása alapján egy meglehetősen jelentéktelen, ugri-bugri, grafomán szerző képe bontakozik ki előttünk.³ Sajnos nem alaptalan a feltételezés, hogy itt is a szakmai féltékenység játszik szerepet: a Várnász sikere - egy időre legalább - háttérbe szította a nem különben kiváló C'est la guerre című Petrovics operát. S aztán a két szerző egyszerre kapott Kossuth-díjat...

Amúgy nem irigylem Petrovics Emil generációját. Nem csak a háború borzalmi és az 50-es évek diktatúrája miatt. Nem lehetett könnyű az a kettős élet, amit a sors rájuk kényszerített a 60-70-80-as években. Egy helyen ezt írja a szerző: „Kádárék sok évtizedes mocskolódásukkal fosztottak meg életem legfontosabb élményétől, értelmétől. Minden év utolsó harmadától kezdve november közepéig fül dugóval, a rádió és televíziókészülékek áramtalanításával, a sajtótermékek szemétre hajigálásával iparkodtam átvészelné a hazugságok kerékbetörő gyötrelmeit.”

Ki gondolná ezek után, hogy a fenti sorok írója a kádári szocializmus időszakában országgyűlési képviselő volt, s filmfelvétel őrizi, amint mosolyogva parolázik '56 hőseinek hőhárával, a véres kezű Kádár Jánossal.⁴ Örülök, hogy a mi generációnknak nem kellett már ilyen tudathasadásos állapotokat átélni.

A könyvből egyébként figyelemre méltóan bontakozik ki Petrovics közéleti karrierjének története: „A hatalom természetesen felfigyelt, hogy a tehetségesnek tartott fiatal ember sokat pofázik.” - írja a szerző. Nos, valóban, egy diktatúrában - amely mindig megfélemlítésre épül -, ha valaki nem rejti véka alá a véleményét, az adott esetben imponálni kezd a hatalomnak. Mások meg azt gondolják: ez nem beszélhet ilyen szabadon, ha nem áll mögötte „valaki”... Így aztán a szókimondó bátorság, a hatalom ácsingózása („Petrovics elvtárs, a Párt szívesen látná magát tagjai között”), meg a naiv közvélemény tévhite (Petrovics a hatalom embere, hiszen különböző ünnepségeken, tv-ben együtt látni fontos elvtársakkal) végül is valódi tekintélyt és hatalmat biztosított számára. Az elbeszélések szerint e hatalma segítségével sok emberrel tett jót (akik ezt nem mindig vették jó néven tőle).

Könyvismertetésem végén nem szeretnék az ítékezés csapdájába esni, hiszen éppen ezt kifogásoltam Petrovics Emilnél. Úgy gondolom azonban, hogy egy olyan értékes embernek, mint ő, nem lett volna feltétlenül fontos az

indulatait szabadjára engedve, ellenszenvet a nyilvánosság elé tárni. Hiszen nem lenne igazi művész, ha nem ismerte volna fel ösztönösen (vagy tudatosan) az emberi lélek működésének egyik legfontosabb alapelvét: a karma törvényét.

„Meggyőződésemet az élet irgalmatlan és olykor alig elviselhető csapásokkal büntetett. Kényelemszerető, cinikus, üresfejű, tehetséges, de lusta, konfliktuskerülő, za-

varmentes életre vágyó, karrierre és nem teljesítményre összpontosító pályatársaim, barátaim, tanítványaim, ellenségeim szinte kivétel nélkül ráfizettek fogyatékos világképükre, viselkedésükre.” Ehhez csak egy megjegyzésem van: a karma (a sors) nem büntet, hanem tanít. Ennek tudatában, szellemében érdemes csak az életet élni. Érdeklődéssel várjuk a könyv folytatását!

1 Nem lehetünk igazságtalanok a kiváló poétával és nagy tudású irodalmárral sem, hiszen a kor legtöbb költője megírta a maga Sztálin-, Rákosi-verseit.

2 Nem szeretnék védőbeszédet mondani sem Kurtág György, sem mások mellett. Egyszer beszélgettem dr. Schweitzer József országos főrabbiával annak kapcsán, hogy a 90-es években egy ismert kommunista médiaszemélyiség istenhívővé vált. „Tudja fiam – mondta Schweitzer professzor úr - a háború után a zsidó fiatalság azt gondolta, hogy a kommunizmus garanciát ad arra, hogy nem lesz többet zsidóüldözés. Ezért léptek be tömegesen a pártba és tagadták meg hitüket, identitásukat.” Hozzáteszem: ez megmagyarázza Devecseri Gábor, Eörsi István, Hajnal Anna, Hegedűs Géza, Somlyó György, Vészi Endre, Zelk Zoltán és a többiek Sztálint és a kommunizmust dicsőítő verseit. S itt a nyitja Kurtág és Ligeti, Mihály András, Kadosa Pál és mások béke-kantátáinak is.

3 Sajnálatosnak érzem azt is, hogy bizonyos fokig felborul az értékrend P.E. vélekedései nyomán. András Béla, Vass Lajos, Polgár Tibor egyértelműen pozitív jelzőket kapnak, miközben Durkót, Kurtágot, Szokolayt tehetségük immelámmal való elismerése mellett inkább negatív színben tünteti fel a szerző.

4 Az igazsághoz hozzátartozik, hogy szinte valamennyi ismert művésznünk megtette ugyanezt. Láttam azt a tv-közvetítést 1982-ben, melyre Kádár 70. születésnapja alkalmából került sor. A rendszerváltás után szocialistává, liberálissá, népnemzetivé, szélsőséges nacionalistává átmaszkírozódott tisztelt magyar értelmiség színe-java ott koccintgatott a főtítkárral. Ezért kellene abbahagyni végre a sárdobálást és inkább a jövő felé tekinteni.

Szabó Balázs: Remegés

Pető Bernadett: Tördelve I.